

*Надольська Ю. А.,
кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри німецької філології
Мелітопольського державного педагогічного університету
імені Богдана Хмельницького*

ДИКТАНТ ЯК ЗАСІБ АКТИВІЗАЦІЇ МОВЛЕННЄВО-МИСЛЕННЄВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ

Анотація. У статті йдеться про різні види диктантів інноваційного характеру, а саме: творчі-диктанти, вільні диктанти, диктант-малювання, диктант-бігання, орфографічно-фонетичний диктант, розподільний диктант, вибірко-вий диктант тощо. Кожен із них має свої особливості, переваги один над одним, але всі вони спрямовані на розвиток творчої особистості, вдосконалення писемного мовлення, деякою мірою економію навчального часу. Такі диктанти сприяють розвитку логічного мислення, вправності, творчого уявлення. Спостереження за навчальним процесом свідчать, що роль диктанту під час вивчення німецької мови як другої іноземної доволі значна. Ефективність його досягається тим, що студенти вчаться відчувати ритм, темп німецького мовлення. Робота з диктантом вимагає посиленої уваги у формуванні вмінь і навичок як фонетичних, лексичних, граматичних, так і синтаксичних (добору спеціальної лексики, фразеологізмів, побудови граматичної структури). Це і дає підставу рекомендувати диктант як один із основних видів роботи під час навчання студентів німецького правопису на практичному занятті. Ще одним із кроків підвищення ефективності знань і мотивації навчання німецької мови є впровадження інтерактивних технологій навчання, а саме виконання інтерактивних вправ-диктантів, які, у свою чергу, активізують процес особистісно зорієнтованого навчання й унеможливають домінування одного учасника навчального процесу над іншим. Така організація навчального процесу на практичному занятті з німецької мови сприяє розвитку творчого мислення, активізації словникового запасу лексичних одиниць, удосконаленню комунікативних здібностей студентів, підвищенню навчальної мотивації до вивчення німецької мови та подоланню психологічного бар'єру перед вивченням мови. У статті проаналізовано класифікацію диктантів (текстуальний, вибірко-вий, вільний і творчий), кожний із них, залежно від поставленої мети, може бути навчальним або контрольним, а навчальний залежно від способу опрацювання тексту – попереджувальним або пояснювальним; наводяться приклади методики проведення зазначених типів диктантів на практичних заняттях.

Ключові слова: писемне мовлення, інтерактивні вправи, комунікативна компетенція, лексична та орфографічна грамотність, друга іноземна мова.

Постановка проблеми. Одним із провідних напрямів компетентності студентів є розвиток писемної грамотності. Студент повинен не тільки красиво і грамотно висловлюватися, а й застосовувати вивчені правила на письмі. Зважаючи на це, ефективність роботи вчителя неможлива без піднесення

ефективності кожного заняття, вдосконалення і творчого використання методів і форм навчання іноземної мови, серед яких важливе місце посідають диктанти.

Іноземна мова, як і рідна, не існує ізольовано. Виконуючи дві важливі функції – спілкування та пізнання, вона слугує засобом не тільки міжособистісного, але й міжнаціонального, міждержавного, міжнародного спілкування. Після закінчення вишу студенти повинні не тільки спілкуватися іноземною мовою, а й уміти грамотно читати автентичну літературу, висловлювати свої думки у письмовій формі, складати вторинні тексти (анотації, резюме), тобто володіти усіма видами мовної діяльності [5, с. 10–11]. Тому треба звернути увагу і на рівень розвитку комунікативної компетенції студентів у системі писемного мовлення, що повинно характеризуватися високим ступенем самостійності й активності.

Через те, що оволодіння іноземною мовою прямо залежить від стратегії навчання, важливим фактором досягнення мети є підвищення впливу викладача на студента. Мотивація відіграє важливу роль у навчанні іноземної мови. Формування мотивації – це насамперед створення умов для вияву внутрішніх спонукань до навчання. Саме пошук оптимальних засобів розвитку комунікативних здібностей, здатних підвищувати мовну компетенцію студентів і змотивовувати їх, і є однією з найактуальніших проблем в удосконалюванні методики навчання іноземної мови (німецької) на сучасному етапі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сьогодні дослідження, що стосується навчання письма, спостерігаємо у Н. Гальскової, О. Мінкової, Г. Нейнерн, О. Приципалової, О. Тарнопольського, І. Царевської та ін. Але незважаючи на це, не приділяється значна увага письмовим творчим роботам, а саме використанню нетрадиційних диктантів на занятті з німецької мови, що і зумовило актуальність досліджуваної проблеми.

Метою нашої статті є розгляд та аналіз нетрадиційних диктантів на занятті з німецької мови як ефективного засобу комунікативних і правописних навичок. Виходячи з цього, ми ставимо перед собою такі завдання: окреслити особливості диктанту як певної форми навчальної роботи; класифікувати диктанти інноваційного характеру; подати методику їх проведення.

Зауважимо, що в навчальному процесі вивчення німецької мови функція письма полягає не тільки у виконанні письмових робіт, але й у фіксації інформації під час ознайомлення з новою лексикою, використанні складних граматичних конструкцій для виразності та концентрації, записуванні скриптів у вивчен-

ні фонетики, структурно-композиційного оформлення і логічно-послідовного викладання думок під час аудіювання, а також в аргументуванні, аналізуванні й узагальненні інформації. Ефективність роботи викладача й оптимізація навчального процесу неможливі без піднесення ефективності кожного заняття, вдосконалення і творчого використання методів і форм навчання іноземної мови, серед яких важливе місце посідає диктант як один із засобів підвищення мовної підготовки студентів.

Виклад основного матеріалу. Диктант – це такий прийом організації навчальної діяльності студентів на занятті, у процесі якого студенти відтворюють письмово сприйнятий ними на слух, продиктований частинами, текст. Це одна, на нашу думку, з найефективніших форм роботи, яка не тільки допомагає контролювати та перевіряти рівень засвоєння знань, умінь і навичок студентів, а й сприяє формуванню й удосконаленню орфографічних навичок іноземної мови, а також закріпленню знань із фонетики, лексики та граматики.

Диктант на занятті з іноземної мови виступає як комплексна вправа; студентам доводиться уважно слухати, потім запам'ятовувати почуте та відтворювати його письмово, перечитувати та виправляти наявні помилки та залежно від виду диктанту робити низку різноманітних завдань. Під час цієї роботи активізується концентрація й активізація короточасної пам'яті, мовного слуху студентів і їхніх когнітивних процесів. Ми погоджуємося з методистами, що диктанти не можна використовувати як окремі «відірвані» завдання на практичному занятті. Вони завжди повинні бути пов'язані з опрацьованою лексичною темою та граматику. Диктант повинен мати визначену форму, обсяг і рівень важкості для кожної аудиторії студентів та етапу вивчення мови [4, с. 117; 8, с. 10].

Методисти в зарубіжних навчальних закладах викладання іноземної мови виділяють основні причини використання диктанту в навчанні мови:

- диктант сприяє установленню в аудиторії робочої атмосфери;
- за грамотного підходу студенти активні як у цьому виді діяльності, так і після проведення диктанту, коли вони самостійно або разом виправляють помилки;
- диктант розвиває комунікативні здібності студентів;
- диктант сприяє несвідомому мисленню;
- диктант використовується для роботи з великою групою студентів;
- диктант підходить для груп студентів із різним мовним рівнем (групова або парна робота);
- диктант виступає технічно корисним видом діяльності;
- диктант розвиває навички аудіювання;
- диктант може слугувати переходом від ознайомлення з цікавим текстом до його аналізу [6, с. 153–154].

Диктанти як певна форма навчальної роботи бувають різних типів (текстуальний, вибірковий, вільний і творчий), кожен із яких має свої характерні особливості. Щоб визначити типи диктантів і окреслити певну їх систему, необхідно виділити такі ознаки, що б не належали однаково до всіх вправ, а виявлялися б в окремих видах по-різному, а значить, могли б служити достатньою основою поділу, без якої неможлива наукова класифікація понять [3, с. 9]. Виходячи з цього, ми можемо говорити про традиційні та нетрадиційні диктанти. Доцільно буде окремо розглянути кожен тип диктанту та методику його проведення на занятті з німецької мови.

Традиційний диктант – це завдання, коли студенти записують німецький текст, диктований викладачем. Мета такого диктанту – закріпити лексичний матеріал, удосконалити написання окремих слів, узагальнити й систематизувати знання окремої граматичної конструкції тощо. На занятті з німецької мови як другої іноземної на початковому етапі до зазначеного типу диктанту бажано підбирати текст, що вже був опрацьований студентами, або використовувати новий текст із чіткою сюжетною лінією та вивченою лексикою.

До нетрадиційних диктантів, які ми використовуємо на занятті, відносимо вільні диктанти, творчі диктанти, диктант-малювання, диктант-бігання орфографічно-фонетичний диктант, диктант із пропусками, розподільний диктант, вибірковий диктант, диктант-діалог, асоціативний диктант тощо.

У своїй науковій розвідці ми спробуємо окреслити творчо-дослідницькі можливості нетрадиційних диктантів і розглянемо деякі види диктантів на прикладах. Для вміння і фіксації власної думки студентів ми пропонуємо вільний або творчий диктант. Зазначені диктанти передбачають варіювання змісту та тренування писемного мовлення.

Під вільним диктантом ми розуміємо текст, який після прослуховування записується студентами не дослівно, а з деякими змінами в доборі слів і побудові речень, однак зберігаючи основний зміст. За такої роботи активізується словниковий запас і розвивається лінгвістичне прогнозування. Під час вивчення теми «Eine Reise nach Deutschland» студентам пропонується прослухати та написати диктант про Гамбург вже з відпрацьованої лексики та граматичних вправ із теми заняття.

Сучасні методисти відносять до творчого диктанту такий запис тексту, за якого студенти вставляють у текст слова чи словосполучення певної граматичної категорії, замінюють одні граматичні форми слів іншими, дописують лексичні вирази або творчо дописують його [3, с. 22]. Студент працює над орфограмами у словах, виконуючи граматичні, орфографічні чи стилістичні зміни за завданням викладача. Під час вивчення студентами лексичної теми «Aussehen und Persönlichkeit» як одне із низки творчих завдань ми пропонуємо запис під диктовку слова, які стосуються опису зовнішнього вигляду, волосся, одягу та характеру людини. Після виконання цього завдання пропонується описати свій власний зовнішній вигляд. Наприклад: *Haare*: dünn, lang, blond, dunkel, rot. *Kleidung*: sportlich, konservativ, neue, schön, modern. *Aussehen*: schön, hübsch, interessant, hässlich, attraktiv, schlank, groß, dick, klein. *Mensch/Charakter*: intelligent, dumm, klug, langweilig, gefährlich, ehrlich, komisch, nett, alt, lustig, nervös, ruhig, jung.

Зазначений вид диктанту формує комунікативно-мовне та правописне вміння студента, що вимагає гарного знання лексичного матеріалу, змушує студента замислитися спочатку над правописом слів, а потім правильно його вжити в реченні.

Для розвитку діалогічного мовлення з теми «Die Bekanntschaft» студентам пропонується диктант-діалог у вигляді окремих, хаотично-розкиданих між собою реплік, які потрібно спочатку записати, правильно розташувати (а саме питання – відповідь) і потім відтворити у парі [7, с. 8]. Наприклад:

- Guten Tag, ich heiße Tom. Und wie heißt du? – Woher kommst du, Lola?
- Ja, und ich arbeite auch hier. – Hallo, ich bin Lola, Lola Holz.
- Ich komme aus Oldenburg, aber ich wohne jetzt in Berlin.

– Ich studiere hier Musik. Ich will Musizieren werden. Und woher kommst du?

– Wohnst du auch hier? – Was machst du in Berlin? – Ich komme aus Leipzig.

До диктантів, мета яких – закріпити мовні знання у невимушений спосіб у процесі комунікації, ми можемо віднести диктанти-малювання та диктанти-бігання. Під час вивчення граматичної теми «Präpositionen mit Dativ und Akkusativ» студенти мають на основі почутого тексту намалювати малюнок, а потім описати те, що намалювали. Це дає змогу удосконалити лексичну компетентність, перевірити її правопис і виробити мовленнєві вміння. Наприклад:

Auf diesem Bild sieht man im Vordergrund einen See. Auf dem See ist ein kleines Boot. Im Boot sitzen ein Mann und ein Kind. Um den See herum geht eine Familie mit einem Hund spazieren. Neben dem See liegt ein Dorf. In der Mitte des Dorfes gibt es eine Kirche. Links von der Kirche steht das Rathaus. Hinter dem Rathaus ist ein Restaurant. Innerhalb des Dorfes gibt es einen Fußballplatz. Um den See herum gibt es eine kleine Straße. Auf dieser Straße gibt es einen Unfall: ein Fahrradfahrer ist in einen Baum gefahren. Rechts neben dem Dorf ist ein kleiner Berg. Am Berg steht eine alte Burg.

Під час виконання орфографічно-фонетичного диктанту на практичному занятті з німецької мови як другої іноземної на початковому рівні навчання відбувається формування фонетичної компетенції студентів. Робота над вимовою починається вже з першого дня і триває протягом усього періоду вивчення навчального матеріалу. Відбувається перебудова артикуляції, фонематичного слуху, а також оволодіння технікою вимови іншомовних звуків у слові, словосполученні, реченні та в мовленнєвому потоці у процесі говоріння та читання. Роль звукових компонентів дуже важлива і в писемному мовленні. Фонетичні диктанти розвивають і загострюють слух у студентів [7, с. 9]. Під час проведення диктантів на звуковий склад мови доцільно будувати їх на незнайомих словах, скоромовках, віршах тощо. Викладач диктує слова, близькі за звучанням, а студенти записують їх. Наприклад: Hof – Huf, Ohren – Uhren, lieben – leben, müde – Möbel, böse – büßen.

Роль орфографічної грамотності виступає одним із показників не тільки мовної культури студентів, а і їхнього загального культурного рівня. Орфографічна навичка – це результат багаторазового повторення, що трапляється також на початковому рівні вивчення мови, і саме завдяки виконанню диктанту виробляються уміння вживати орфографічні правила та запам'ятовувати графічну форму слова. Під час вивчення на практичному занятті німецької букви I, яка має короткий звук [i] та довгий звук [i:], де останній на письмі позначається такими літерами: i, ie, ich, ieh, студентам пропонується на слух записати текст до цієї теми та звернути увагу на звучання та правопис слів і знайти слова з довгим звуком [i:].

„Ich liebe Dich“, schrieb Siegfried seiner Freundin Brigitte. Sie wohnt im Kiel, er in Wien. Viele Kilometer liegen zwischen ihnen. „Ich will ihn wiedersehen“, rief Brigitte, und schnell wie der Wind lief sie mit dem Brief hinaus. Ein Taxi bringt sie zum Bahnhof. Im Intercity nach Wien findet sie vier Pfennige. Die will sie Siegfried mitbringen als Zeichen ihrer Liebe. „Ich liebe Dich, Siegfried“ [2, с. 40].

Диктанти, якщо вміло проводити і застосовувати різні їх види, залежно від навчального матеріалу, мети та типу заняття є одним із засобів боротьби за культуру писемної мови сту-

дентів, вони виконують організуючу і виховну роль – допомагають сформувати цінні навички регламентованої роботи, вміння дотримуватися встановленого порядку і ритму. Водночас сама передача на письмі вимагає великого напруження і зосередження уваги. Завдяки письмовій мовній компетенції розвивається здібність до створення складних письмових текстів та висловлювань таким чином, щоб вони були прочитані та зрозумілі іншими [1, с. 147]. Виходячи з цього, значну увагу слід звернути на грамотність їх написання. Звідси випливає, що одним із найважливіших завдань проведення диктантів на занятті з німецької мови є формування грамотності студентів, поступове піднесення їх рівня. Грамотність прийнято розуміти як певний ступінь знання законів і правил мови та володіння практичними навичками для вираження своїх думок усно і на письмі. Для коректного його оформлення ми пропонуємо виконувати на практичному занятті диктанти з пропусками або граматичні диктанти.

Мета зазначених диктантів – сформувати навички написання певних орфограм, наприклад, великої та маленької літер, сформувати граматичні вміння (дописати закінчення дієслів, перехід однієї форми дієслова в іншу форму тощо). Наприклад: Schreiben Sie bitte die richtige Form der Verben im Perfekt auf!

Freitag ... ich mit meinen Freunden bei McDonalds ... (essen). Danach ... wir im Kino einen Film ... (sehen). Der Film ... (sein) langweilig, aber danach ... wir durch die Stadt ... (spazieren gehen). Wir ... viele Leute von der Uni ... (treffen). Samstag ... wir einen Bus ... (nehmen). Wir ... zu einem schönen Park ... (fahren). Dort ... wir durch das Gras ... (laufen). Sonntag ... wir an einem See in Northeim ... (reisen). Am See ... wir ein Picknick ... (machen). Wir ... lange ... (bleiben) und wir ... spät nach Hause ... (kommen). Wir ... gar nicht ... (studieren)!

Під час вивчення студентами лексичної теми «Mahlzeit» для перевірки правопису іменників, які пишуться з великої букви, ми пропонуємо диктант-вірш, що формує писемне мовлення та розряджає напруженість.

Auf dem Tische steh'n die Butter, Zucker, Tee und frisches Brot.
Und die liebe gute Mutter, macht für euch das Abendbrot.
Petryk, Lesja, schnell zum Tisch, Eier, Käse – alles frisch.
Hier die Wurst und da die Butter – Sagt den Kindern ihre Mutter,
Tee und Zucker in der Mitte, Nehmt den süßen Kuchen, bitte,
Trinkt auch Milch mit weißem Brot und dann sind die Wangen rot.

У ході вивчення цієї теми можна виконати розподільні або вибірккові диктанти, за допомогою яких відбувається перевірка не тільки граматики та правильного написання слів, а й лексики та відбувається організація студентів на занятті. Так, наприклад, під час написання розподільного диктанту студентам потрібно продиктовані слова поділити за певними ознаками (овочі, фрукти, спеції) і записати у відповідну колонку: das Obst – der Kiwi; das Gemüse – der Dill; das Gewürz – der Soße usw.

Диктанти можна використовувати і як інтерактивні вправи, бо інтерактивне навчання ефективно сприяє підвищенню результативності навчання, розумової та творчої активності студента й підвищує мотивацію до вивчення іноземної мови. Як зразок, наведемо приклад інтерактивної вправи-диктанту до лексичної теми «Jahreszeit. Das Wetter». За допомогою планшета / смартфона студентам пропонується зайти на сервіс <https://learningapps.org/1445502> та виконати інтерактивну-вправу, а саме визначити, якої пори року стосуються німецькі слова. Після правильного виконання завдання студентам відкриється

відеофрагмент, котрий їм потрібно уважно продивитися та відтворити текст письмово, скласти запитання, заповнити таблицю й обговорити пори року з іншими студентами, використавши опору (текст, запитання). Метою зазначеного завдання є активізація словникового запасу, перевірка рівня лексичного матеріалу, вміння використовувати власну думку, тренування пам'яті та робота в команді.

Висновки. У своїй подальшій роботі ми продовжимо наше дослідження і звернемо увагу на такі інноваційні види диктантів, як диктант-загадка, диктант-асоціація, акродиктант тощо. Гнучкість диктанту як мовного виду діяльності дозволяє ефективно інтегрувати його в навчальний процес; успіх і результативність його насамперед залежить від підходів, що застосовуються, а саме опрацювання лексичного та граматичного матеріалу, визначення форми, оптимальної тривалості, рівня складності та кінцевої мети.

Література:

1. Гальскова Н.Д. Современная методика обучения иностранным языкам. Москва : АРТИ-ГЛОССА, 2000. 165 с.
2. Миддлмен Д. Слушаем – правильно говорим. Упражнения по немецкому произношению. Киев : Методика, 1998. 112 с.
3. Мінкова О.Ф. Диктант як одна зі сходинок на шляху усунення труднощів під час вивчення української мови : навчальний посібник. Мелітополь : ФЦП Однорог Т.В., 2019. 124 с.
4. Принципалова О.В. Развитие навыков и учений письменной речи на разных этапах изучения иностранного языка (на примере изучения немецкого языка как второго у студентов-международников). *KANT*. 2018. № 2. С. 116–120.
5. Тарнопольський О.Б. Навчання письма іноземною мовою у ВНЗО. *Іноземні мови*. 2004. № 4. С. 9–12.
6. Царевская И.В., Володина М.С. Диктант как ценное средство обучения иностранному языку. *Современные наукоемкие технологии*. 2016. № 81. С. 153–157.
7. Nadolska Y., Fesenko I. Dictation as a means of intensification of students' cognitive and learning activity in German class. *Scientific Development of new Eastern Europe*. Riga : Baltija Publishing, 2019. P. 7–10.
8. Neuner G. Methoden des fremdsprachlichen Deutschunterrichts. Kassel : Universität Gesamthochschule Kassel, 1992. 16 S.

Nadolska J. Dictation as a means of activating the speech-thinking activity of students in the study of the German language

Summary. The article deals with different types of dictations of innovative character, namely: creative dictations, free dictations, dictation-drawing, dictation-running, spelling-phonetic dictation, distributive dictation, selective dictation, etc. Each of them has its own peculiarities and advantages, but they are all aimed at developing a creative personality, improving writing, and, to some extent, saving time. Such dictations contribute to the development of logical thinking, skill, and creative imagination. Observations on the educational process show that the role of the dictation during the study of the German language as the second foreign language is quite significant. Its effectiveness is achieved by the fact that students learn to feel the rhythm, the pace of German speech. Work with dictation requires intensive attention in the formation of such skills and abilities as phonetic, lexical, grammatical and syntactic (the selection of special vocabulary, phraseologisms, the construction of grammatical structure). This gives grounds for recommending dictation as one of the main types of work during the teaching German spelling in practical classes. Another step in improving the knowledge and motivation of learning German is the introduction of interactive learning technologies, namely, the implementation of interactive dictation exercises, which, in turn, intensify the process of person-oriented learning and make it impossible to dominate one participant in the educational process over another. Such an organization of the educational process in practical classes in German contributes to the development of creative thinking, the activation of the vocabulary of lexical units, the improvement of students' communicative abilities, the enhancement of academic motivation for the study of the German language and the overcoming of the psychological barrier before the study of the language. The article analyzes the classification of dictations (textual, selective, free and creative), each of them, depending on the goal, can be educational or control. The educational dictation, depending on the method of working out the text, can be a warning or explanatory. Examples of methods of conducting these types of dictations on practical classes are given.

Key words: written speech, interactive exercises, communicative competence, lexical and spelling literacy, second foreign language.